

Gönderim Tarihi: 08.11.2024

Kabul Tarihi: 10.12.2024

“DÜNYA’DA TÜRKOLOJİ” VESİLESİYLE

On the Occasion of “Turcology in the World”

Hakan YALAP

Doç. Dr.; Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi,
Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi A.B.D.
hakanyalap@hotmail.com

ORCID ID: 0000-0003-0300-2741

Çalışmanın Türü: Araştırma

Öz

Dünyanın çeşitli ülkelerindeki Türkoloji çalışmaları, Türk dili, tarihi ve kültürünün yanında pek çok akademik disipline dair konuların araştırılması ve incelenmesiyle ilerlemektedir. Diğer milletlerin Türklerle kurduğu ilişkiler, tarihsel süreçte siyasi, ekonomik veya toplumsal nedenlerle değişmiş ve Türkoloji araştırmaları da bu sonuçlardan doğrudan etkilenmiştir. Bu duruma göre günümüzde Türkolojiye verilen önemin XX. yüzyıla kıyasla giderek azaldığı görülmektedir. Bu çalışmada, Dünya’da Türkoloji adlı üç ciltlik eserde, Türkolojinin ülkelerdeki gelişimi ve mevcut durumu hakkında kaleme alınmış çalışmalar özetlenerek incelenmiştir. Söz konusu incelemelerden yola çıkılarak Türkoloji biliminin günümüzdeki durumundan hareketle geleceğine dair önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Sözcükler: Türkoloji, Türk Dili, filoloji, kültür, tarih

Abstract:

Turcological studies in various countries of the world are progressing by researching and analysing subjects related to many academic disciplines as well as Turkish language, history and culture. The relations of other nations with Turks have changed in the historical process due to political, economic or social reasons, and Turcological research has been directly affected by these results. According to this situation, it is seen that the importance given to Turcology today is gradually decreasing compared to the XXth century. In this study, in the three-volume work titled Turcology in the World, the studies written about the development and current situation of Turcology in the countries examined are summarised and examined. Based on these analyses, suggestions have been made for the future of Turcology based on the current situation of the science.

Keywords: Turcology, Turkish Language, philology, culture, history.

1. GİRİŞ

19. ve 20. yüzyıllar Türkoloji araştırmaları açısından tarihin en parlak devrileri olarak bilinmektedir. Türklere dair dünyanın çok farklı coğrafyalarında tarihi, arkeolojik, edebî, folklorik, mitolojik vb. araştırmalar ve keşifler Türkoloji bilimine verilen önemin artmasına vesile olmuştur. Bu keşiflerin yanında genç Türkiye Cumhuriyeti’nin millî varlığını kurmak ve ulus devlet yapısını sağlamlaştırmak için kurulan Türk Dil ve Türk Tarih kurumları da dünyadaki Türkoloji araştırmalarını hem takip etmiş hem de

araştırmacılarla Türkiye Cumhuriyeti arasında kopmayan bir bağ kurulmasını sağlamıştır.

Ancak günümüzde Türkoloji araştırmalarının nitelik ve nicelik yönünden farklılıklar taşımasının yanında geneli itibariyle hak ettiği seviyeye gelememiş olduğu açıktır. Türkoloji araştırmaları incelendiğinde, ülkeler nezdinde kat edilen ilerlemenin Türklerle kurulan ilişkiler, sosyal ve siyasi temaslar ölçüsünde köklü ve detaylı olduğu görülecektir. Bu ilişkilerin kurulduğu zaman dilimi ve coğrafya, Türkoloji araştırmalarının temel hatlarını belirlerken bu çalışmaları yürüten araştırmacıların bireysel ilgi ve emekleri de Türkolojinin ilerleyişini ve yönünü tesis etmiştir.

Türkoloji faaliyetleri, ilgili ülkenin ihtiyaç ve istekleri doğrultusunda ortaya konmuş çalışmaların bilimsel verileri ışığında ilerlemektedir. Dil, sosyoloji, siyaset, din veya kültür gibi alanlarda elde edilmesi planlanan bu bilimsel verilerin ortak ve kaçınılmaz sonucu, araştırmacının yapıldığı ülkenin manevî kimliğinden etkilenmesidir. Türkologlar, haklı olarak öncelikle kendi ülkelerinin Türklerle olan ilişkileri doğrultusunda daha özel konular çalışmayı tercih etmişlerdir. Bu özel durum, bahse konu çalışmaların sadece meseleye ilgi duyan araştırmacıların nazar-ı dikkatinde kalmasına sebep olmuştur. Durum böyle olsa da günümüzde teknik araştırma imkânlarının zenginliği tüm çalışmalara kolaylıkla ulaşılabilmesini sağlamaktadır.

Genelde Doğu kültürlerini temel alan şarkiyat araştırmalarının Fransa, İngiltere ve Almanya gibi bazı Avrupa ülkelerinde ilahiyat temelli oluşu sebebiyle, filoloji alanında yetişen yeni neslin ilahiyat vesayetinden bağımsız, kurumsal bir Şarkiyat çevresi oluşturması uzun zaman almıştır (Herzog, 2010, s. 80-82).

Doğu dillerinin sözlü ve yazılı ürünleri, akademik kurumlarda incelenmeye başlamadan önce ilahiyat çalışmalarına konu olmuştur. Bu süreç, Doğu medeniyetini ve İslam coğrafyasını tanımak için öncelikle dil ve edebiyatının öğrenilmesi gerektiği fikriyle başlamaktadır. Doğu dillerinden yapılan tercümelerin başında, Hıristiyanlık ve İncil'in versiyonlarına dair eserler yer alır. Rönesans'ta dini kaygılardan uzak yürütülen araştırmalara kadar devam eden bu dönem, Şarkiyat alanının ilahiyat temelini açıklar niteliktedir (Bulut, 2007).

Doğu coğrafyasına yolculuğa çıkan seyyahların sayısındaki artışla birlikte, seyahatname türü de sayıca artmıştır. Bu eserlerde dil, tarih, sanat, mimari, ekonomi ve coğrafya gibi alanlarda verilen bilgiler merak uyandırıcı niteliktedir. Doğu dillerinin din dışı amaçlarla öğrenilmesi de bu dönemlere rastlamaktadır. Çeşitli Avrupa ülkelerinde farklı dillerde kaleme alınan bu

eserler, Şarkiyat araştırmalarının dil öğrenimi boyutunu da oluşturur. Buna rağmen dil alanındaki araştırmalarda Arap ve Fars dillerine nazaran geriplanda kalan Türk dili çalışmalarının, münferit bir çerçeve kazanması uzun zaman almıştır. Her ülkede kendine has bir süreç takip eden bu ilerlemenin tespit edilebilmesi kapsamlı bir araştırmanın konusudur.

2. TÜRKOLOJİ TANIMI VE KAPSAMI

Türkoloji biliminin kapsamının açıklanabilmesi için değerli veriler sunan Dünya’da Türkoloji isimli bu eserde, ismi zikredilen bilim insanlarının çalışmaları incelendiğinde, Türk dili, edebiyatı ve filolojisi üzerine yapılan araştırmaların konu olarak ilk sırada olduğu tespit edilebilir. Türk dili, ülkeleri yönetenler için uluslararası diplomaside siyasi ve politik amaçlarla, yönetilen kesim içinse kültür ve etkileşimin tabii bir sonucu olarak öğrenilmiştir. Osmanlı idaresi altında bulunan Balkan coğrafyasındaki Bulgar, Boşnak, Hırvat, Sırp ve Yunan halkları gibi toplumlar, Türk dilini doğrudan toplumsal ilişkilerin temelinde yaşayarak öğrenirken Osmanlı’yla yoğun diplomatik temaslar kuran Almanya, Fransa ve İngiltere gibi ülkeler, dil okulları ve tercümanlık kurumlarıyla muhatap tanıma amacı gütmüşlerdir. Bu ülkelerde Türkoloji ve Şarkiyat araştırmaları Orta Doğu stratejilerini ve politikalarını belirlemek, bilgi toplamak ve bu konuda çalışacak uzmanlar yetiştirmek için yapılmıştır (Şenlik, 2021, s. 63). Bu durum, Türkoloji araştırmalarının yürütüldüğü ülkelerin Türklerle olan ilişkilerinin genişliği ve farklılığı ölçüsünde, yeni bakış açıları ve yaklaşımlarla, pragmatik amaçların ön planda tutulduğu akademik sonuçları ortaya çıkarır. Sözelimi Finlandiya ve İran’da yapılan Türkoloji araştırmaları aynı veya yakın zaman diliminde incelenirse dahi amaçları, süreçleri ve çıktılarındaki farklılıkları sebebiyle birbirinden bağımsız olarak görülmelidir.

Eserin ilk cildindeki önsözde, Türkolojinin tanımı dar, geniş ve daha geniş kapsamlı olarak verilmiştir. Türk dili üzerine yapılan çalışmalar dar kapsam; Türk dili, edebiyatı, tarihi, bilimi, kültür ve sanatı gibi farklı alanlarıyla akademik ve akademik olmayan tarzda yapılan çalışmalar geniş kapsam olarak değerlendirilir. Yalnızca Türklüğün değil eski devirlerde dil ve kültür bağlantıları olan Ural-Altay, Moğolistik, Mançuristik, Tunguzistik, Fin-Ugor, Finoloji ve Hungaroloji ve hatta son zamanlarda Japonoloji ve Kore araştırmaları ise daha geniş kapsam olarak belirtilmiştir (Emiroğlu ve Mussa, 2024a, s. 7).

Söz konusu bölümde belirtilen anlam ayrımlarının temel sebebini, Türkoloji araştırmalarının yürütüldüğü ülkelerin Türk toplum ve kültürüne

baktığı perspektiflerin farklılığında aramak gerekir. Tanıma göre geniş kapsamlı Türkoloji araştırmalarında Osmanlı dönemi Türk dili ve tarihine yönelik çalışmalar, Osmanlı devrinin geniş coğrafyayı etkileyen uzun bir dönem olması sebebiyle bazı Avrupa ve Balkan ülkelerinde yapılan Türkoloji araştırmalarının odak noktasını teşkil eder. Türkistan coğrafyasındaki Türk halklarıyla yoğun ilişkiler kuran Rusya'da ise Türk dillerinin tarihsel süreç ve bağlantılarını inceleyen Türkoloji araştırmalarıyla daha geniş kapsamlı tanıma dâhil edilebilecek çalışmalar yapılmıştır. Buna göre Türkolojinin tanım kapsamı, farklı ülkelerde farklı konularla değişiklik göstermektedir. Türkoloji adına yapılan çalışmaların ülkeler nezdinde bu alana yaptığı katkıların kalitesinin yükseltilmesi için yapılması gerekenler hakkında fikir üretmek, bu alanda çalışmalar yapan bilim insanının görevi olmalıdır.

3. DÜNYA'DA TÜRKOLJİ

Editör yazarlarıyla birlikte 35 araştırmacının çalışmalarından oluşan ve 33 ülkenin Türkoloji faaliyetlerini inceleyen üç ciltlik bu eser, Türkoloji biliminin ve araştırmalarının geniş kapsamına rağmen yoğun emekler sonucu ortaya çıkmıştır. Eserde Prof. Dr. Öztürk Emiroğlu editörlüğünde hazırlanan Avrupa'da Türkoloji adlı eserde yer alan ülkelere ek olarak; ABD, Çin, Danimarka, İran, İspanya, İsveç, Japonya, Kanada, Moğolistan, Norveç ve Portekiz'deki çalışmalar hakkında bilgi verilmiştir. İncelenen ülkelerdeki Türkologlara ait biyografik ve bibliyografik bilgiler ve varsa fotoğrafları eklenerek farklı bir bölüm altında bilgilendirme yapılmıştır. Eserde yer alan ülkelerdeki faaliyetleri konu alan çalışmalar özetlenerek incelenecektir.

3.1. Almanya

Almanların Türklerle kurduğu ilişkiler ışığında dilbilim çalışmalarının ağırlıkta olduğu eserlerle başlayan Türkoloji faaliyetlerinin XVI. yüzyıldan sonra Şarkiyat araştırmalarının içinde incelendiği ifade edilmektedir. Siyasî ilişkilerin savaş meydanları dışında devam ettiği dönemde ortaya çıkan sosyal ve kültürel iletişim, çok sayıda Alman seyyahın Türk kültürünü merak ederek yaptığı seyahatlerin ardından kaleme aldığı eserlerde açıkça kendini göstermektedir. Bu seyyahlar, Almanlar da dâhil olmak üzere Avrupa'da korku uyandıran, merak celbeden Türkler hakkında bilgi aktarımında bulunmuşlardır (Gül ve Cengiz, 2024a, s. 22). Merak edilen Türkler hakkında bilgi sahibi olabilmek için ilk hedeflerden biri konuştukları dili incelemektir. İki topluluk arasındaki ilişkilerin tarihi seyrinin verilmesinin ardından, Şarkiyat araştırmalarının farklı bir boyutunu oluşturan din ve inanç araştırmalarından ayrılan Türkoloji çalışmaları ve bu çalışmalara imza atan bilim insanları hakkında detaylı bilgiler verilmektedir.

XIX. yüzyılın başlarından itibaren Şarkiyat çalışmalarının (Orientalische Studien) kapsamından çıkan Türkoloji faaliyetleri, filoloji bilimi sürecine girerek kurumsal bir kimliğe sahip olmuştur (Gül ve Cengiz, 2024a, s. 31-32). Bu yıllarda yayımlanan eserler, Türkolojide Alman ekolünün temellerinin atılmasını sağlamıştır. G. Jacob, W. Schott, H. J. von Klaproth, L. von Ranken, M. Von Moltke, W. Radloff, A. von Le Coq, A. Fischer, F. Babinger ve A. von Gabain gibi önemli isimlerin çoğunluğu, Türk dili ve dilbilimle ilgili olmak üzere yaptığı çalışmalarla söz konusu ekolün yapı taşı konumundadır. Çalışmanın devamında, Almanya'da bulunan 15 üniversitedeki Türkoloji bölümünün günümüzdeki durumu belirlenmiş, 64 Türkolog hakkında biyografik bilgi verilerek önemli çalışmaları sıralanmıştır (Gül ve Cengiz, 2024a, s. 17-124).

Türkolojinin Almanya'daki tarihi seyri bir Alman ekolü meydana getirmiş ve diğer ülkelerdeki araştırmacıları doğrudan veya dolaylı şekilde etkilemiştir. Bugün Almanca literatürden bağımsız olarak Türkolojiye dair araştırma yapmanın neredeyse mümkün olmadığı kabul edilirse Almanların Türk dilinin tarihine yaptıkları katkının boyutu fark edilecektir.

3.2. ABD ve Kanada

Amerika'da yer alan üniversitelerde Türkoloji çalışmaları, Türkçenin filolojisinden ziyade Osmanlı tarihi ve Osmanlı Türkçesiyle diğer Türk halklarının dil, tarih ve kültürlerinin incelenmesiyle ilgilenmiştir. Princeton Üniversitesi, Columbia Üniversitesi, Harvard Üniversitesi, California Üniversitesi, Chicago Üniversitesi, New York Üniversitesi, Wisconsin-Madison ve Georgetown Üniversitesi gibi yükseköğretim kurumlarında Türkolojiye dair çalışmalar yürütülmektedir. Bu kurumlardan mezun olan bilim insanları, yalnızca ismen zikredilmiştir. Kanada hakkında iki farklı üniversitedeki çalışmalar için iki paragraftan sonra Amerika'da Türkolojiyle ilgili kaynakların bulunduğu arşiv ve kütüphaneler hakkında bilgi verilerek süreli yayınlar sıralanmış, ardından hazırlanan doktora tezleri için bir internet sitesi belirtilerek çalışma tamamlanmıştır (Kocaoğlu ve Schamiloğlu, 2024a, s. 125-140). Coğrafi açıdan okyanus aşırı konumuna rağmen, dünya üzerindeki siyasi, askeri ve ekonomik gücüyle Avrupa ve Asya ülkeleriyle kurduğu ilişkilere bakıldığında, ABD gibi bir ülkede Türkoloji faaliyetlerinin bu denli zayıf oluşunun incelenmesi için münferit çalışmalar yapılabilir.

3.3. Avusturya

Avusturya'nın Türklerle olan münasebeti, Osmanlı Devleti'yle XV. yüzyılda savaşlar ve diplomasi görüşmelerinden başlayarak devam etmiştir.

Türk dilini öğrenmek için çeşitli kurumlarıyla çalışmalar yürüten Avusturya, tercümanlık çalışmaları için Osmanlı Devleti'ne yetkin siyasetçi ve bilim insanları göndermiştir. Bu dönemde kendi imkânlarıyla veya Türkler tarafından esir tutuldukları yıllarda Türkçe öğrenen J. Gaudier, H. B. von Leopoldsberg ve B. Georgijević değerli çalışmalar yapmışlardır.

XVII. yüzyıl ve sonrasında tercümanlık faaliyetleri, Tercümanlar Okulu'nun (Sprachknabeninstitut) açılmasıyla devam etmiş, Türkolojinin önemli bir ismi olan F. M. Meninski sözlük ve dil bilgisi üzerine eserler vermiştir. Bu dönemde açılan Doğu Dilleri Şarkiyat Akademisi'yle halen çalışmalarına devam eden Şarkiyat bölümünün temelini atıldığı ifade edilebilir.

Viyana Üniversitesi, akademik birim olarak Türkoloji bölümünü bünyesinde bulunduran tek yükseköğretim kurumudur. XVII. yüzyılda kısa bir zaman diliminde Türkçe dersleri verilmiş olsa da XIX. yüzyılda A. Pfizmaier, J. Goldenthal, W. F. A. Bernhauer, Türkçe ve Türk Edebiyatı derslerine devam etmiştir. A. Wahrmud, K. E. Sachau, J. R. von Karabaçek, M. Bittner, F. K. E. von Greifenhorst, T. Seif ve H. Jansky bu dönemde önemli çalışmalar yapmış isimler arasındadır. Kitapta, Şarkiyat Akademisi, Viyana Üniversitesi Şarkiyat Enstitüsü ve Diploması Akademisi hakkında bilgi verilerek 11 Türkolog çalışmalarıyla birlikte tanıtılmıştır (Kepenek, 2024a, s. 141-192).

Avusturya'da, XVI. yüzyılda başlayan Türkçe öğretimi ve Türkoloji faaliyetleri günümüzde başat kurum olarak Viyana Üniversitesi bünyesinde yürütülmektedir. Bu faaliyetler, Osmanlı dönemi ağırlıklı yürütülmüş ve Türkolojinin Şarkiyat araştırmalarından bağımsız olarak incelenmesi konusunda önemli adımların atılmasını sağlamıştır.

3.4. Bosna-Hersek

Osmanlı sınırlarına dahil olduktan sonra, İslam dininin benimsenmesinin de etkisiyle Bosna-Hersek'te kültürler arası etkileşim hızlanmış ve Türkolojinin temelleri bu dönemde atılmıştır denilebilir. Türk dili, hem resmi yazışmalarda hem de halkın iletişimde kullandığı dil olarak yaşamıştır. Türkçe aynı zamanda Boşnak Müslümanlar tarafından edebiyat ve sanat dili olarak da gelişme göstermiştir. Bosnalı Hevâ'i'nin Makbûl-i Ârif adlı manzum sözlüğü, alanında hazırlanmış sayılı eserden biri olarak döneminde önemli bir boşluğu doldurmuştur.

Günümüzde Boşnakçada yaşayan on binden fazla Türkçe veya Türkçe vasıtasıyla geçmiş Arapça ve Farsça kökenli kelime bulunmaktadır

(Seljaci ve Ademi, 2024, s. 199). Fakat söz konusu kelime varlığının tespitindeki coğrafyanın Sırbistan, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Karadağ, Kosova ve Kuzey Makedonya'yı kapsadığı unutulmamalıdır (Yalap, 2016, s. 243). Bu tespit, Türkçenin bu coğrafyada Osmanlı Devleti'nden çok önce yaşadığını kanıtlanması açısından oldukça önemlidir.

XX. yüzyılda Yugoslavya sınırları içinde Saraybosna Üniversitesi bünyesinde açılan Şarkiyat Enstitüsü ve Türkoloji bölümü, çalışmalarına başladığı tarihten bu yana Türkoloji alanına önemli katkılarda bulunmuştur. XX. yüzyılın sonunda yaşanan savaş ve çatışmalar neticesinde zarar gören tarihî arşiv belgelerinin ve el yazmalarının kaybı, dönüşü olmayan bir durum olarak tarihe geçmiştir. Ancak Osmanlı dönemine ait el yazmaları ve siyasî belgeler, arşiv kayıtları ve bu evrakın tahlil ve tasnifiyle ilgili çalışmaların yanında, Arap ve Fars diliyle ilgili çalışmalar aktif olarak yürütülmektedir. Kitapta Tuzla Üniversitesi, Zenica Mostar Cemal Biyediç Üniversitesi ve Uluslararası Saraybosna Üniversitesi'nde yapılan çalışmalar hakkında da bilgiler verilmiştir. Bosnalı 30 Türkolog araştırmacının çalışmaları detaylıca sıralanmış, arşiv ve kütüphane bilgileri eklenmiştir. (Seljaci ve Ademi, 2024a, s. 193-286)

Günümüzde Bosna-Hersek'teki Türkoloji faaliyetleri, Türklerle asırlarca devam eden irtibatın bir sonucu olarak, akademik kurumlarda önemli bir konuma sahiptir.

3.5. Bulgaristan

Bulgarlar, Balkan coğrafyasındaki diğer milletler gibi Osmanlı idaresine girdiği XIV. yüzyıl itibarıyla Türk dili ve kültürüyle çok yakın temaslar kurmuşlardır. Türk-Bulgar ilişkileri, Bulgaristan'ın Rum halkı çatısı altında bulunduğu yıllardan bağımsızlığını elde ettiği XIX. yüzyıla kadar pek çok alanda gelişerek ilerlemiştir.

Çalışmada, Bulgaristan'da Türkçenin anadil olarak öğretiminin farklı dönemlerde ve farklı kuruluşlarda nasıl yürütüldüğü detaylıca incelenmiştir. Bağımsızlıktan II. Dünya Savaşı'na kadar olan dönem, II. Dünya Savaşı'ndan 1959 yılına kadar olan dönem, 1959-1989 yıllarını kapsayan dönem ve 1989'dan günümüze kadar olan dönemin incelenmesi, bu dönemlerde eğitim veren kurumların ve okulların ders saatlerine kadar detaylandırılması, Türk dilinin öğretim sürecine geniş bir perspektiften bakılmasını sağlamaktadır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi ise XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Sofya Üniversitesi ve Sofya Özgür Üniversitesi'ndeki çalışmalarla başlamaktadır. Bu kurumlarda S. Tilkov, D. G. Gacanov ve G. D. Gılibov önemli çalışmalar yürütmüştür.

Türkoloji çalışmaları, XX. yüzyılın ikinci yarısında Sofya Üniversitesi bünyesinde kurulan Türk Filolojisi Bölümü ile devam eder. Takip eden yıllarda bölümün adı, Doğu Araştırmaları Bölümü ve ardından Doğu Dilleri Bölümü olarak değiştirilmiştir. V. Georgiyev, S. Dimitrov, B. Nedkov, K. Popov, E. Boev, ve P. Samsareva gibi araştırmacılar, kurumun farklı dönemlerinde değerli çalışmalar yürütmüştür. Çalışmada ayrıca Piskopos Konstantin Preslavski Üniversitesi ve Plovdiv Paisiy Hilendarski Üniversitesi'ndeki Türkoloji faaliyetleri hakkında bilgi verilmiş ve 10 Türkolog çalışmalarıyla tanıtılmıştır (Yordanova, 2024a, s. 287-330)

3.6. Çekya ve Slovakya

Çekoslovakya'nın halefi olan bu iki ülkenin tarihte Osmanlı ile olan ilişkileri incelendiğinde, Çekya topraklarının Osmanlı hâkimiyetine hiç girmediği görülecektir. Slovakya'nın topraklarının bir kısmında, kısa bir dönem Osmanlı egemenliği yaşanmışsa da bu coğrafya XVII. yüzyılda tamamen Ormanlı idaresinden çıkmıştır.

XV. yüzyıl ve sonrasında, gezginlerin İstanbul hakkındaki seyahat notlarıyla başlayan Şarkiyat yayınları, karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları ve çeviri faaliyetleriyle devam eder. XVIII. yüzyılda F. D. de Keresztén ve J. M. Korabinský, ardından J. K. Bese ve Macar Türkolog olarak anılan Ármin Vámbéry, Slovak Türkoloji faaliyetlerine önemli katkılarda bulunmuştur.

Türkoloji, Şarkiyat çalışmalarının bir kolu olarak XIX. yüzyılın ortalarında kurulmuştur (Lesiczka, 2024a, s. 340). Bu yıllardan cumhuriyete kadar olan dönem, Çekoslovakya Cumhuriyeti dönemi, Komünist rejimin iktidarda olduğu dönem ve Kadife Devrim'den sonraki yılları kapsayan dönemlere göre Türkoloji çalışmalarında farklılıklar görülmektedir (Yüksel, 2005: 767). XX. yüzyıla gelindiğinde Kadife Devrim'den önce, Nazım Hikmet, Sabahattin Ali, Yaşar Kemal ve Aziz Nesin gibi Türk yazarların eserleri Çekçe olarak basılmıştır. Komünizm Dönemi sonrasında, çeviri çalışmalarında yavaşlama görülmektedir.

Eserde, Prag Karl Üniversitesi, Prag Devlet Dil Okulu, Slovakya Bratislava Komenius Üniversitesi ve Matej Bel Üniversitesi'nde yapılan Türkoloji çalışmaları ve Türkçe öğretimi hakkında bilgiler verilerek 9 Türkolog tanıtılmıştır.

Günümüzde Slovakya'da aktif bir Türkoloji bölümü bulunmamaktadır. Çekya Prag Karl Üniversitesi'nde ise Ortadoğu Çalışmaları çatısı altında eğitim verilmektedir. Türkoloji faaliyetleri bu

ülkelerde eski canlılığını yitirmiş görünmektedir (Lesiczka, 2024a, s. 331-360).

3.7. Çin

Çin ve Türk halkları, yüzyıllar boyunca aynı coğrafya içinde yaşamış, devlet ve hanedanlık kurmuş, savaşmış ve karşılıklı olarak derin tesirler bırakmışlardır. Bu tarihi süreçte dil, kültür, din ve inanç, ticaret, sanat, ekonomi, bilim ve teknoloji gibi sayısız alanda kurulan etkileşim sayesinde, iki toplumun sözlü ve yazılı kaynakları ortak geçmişe ışık tutmaktadır.

Türkolojinin Avrupa'da bilimsel ve akademik olarak ortaya çıkışından önce Çin'de Sinoloji çalışmalarıyla ilgili gelişmeler başlamış bulunmaktadır (Işık ve Işık, 2024a, s. 367). Bu doğrultuda Türkoloji biliminin kapsamı altında Uygur, Kazak, Kırgız ve Özbekler gibi Türk halklarının bulunduğu çok geniş bir alanın olacağı açıktır. Bu çalışmada, 1971 yılında başlayan Türkiye-Çin diplomatik ilişkilerinin ardından, 1985 yılında Türkiye ve Türkiye Türkçesiyle ilgili olarak açılan Pekin Uluslararası Çalışmalar Üniversitesi Türkçe Bölümü, Türkoloji çalışmalarının ilk adımı olarak kabul edilmektedir. Eserde, Türkçe veya Türk Dili ve Edebiyatı bölümleri bulunan üniversiteler verilerek 2 Türkolog tanıtılmıştır (Işık ve Işık, 2024a, s. 361-376).

Bu çalışmada, bazı sınırlılıklar sebebiyle Çin'deki Türkoloji faaliyetleri 1971'den bu yana yaklaşık 50 yıllık bir süre içine sığdırılarak tanıtılmıştır. Ancak Türkistan coğrafyasında yüzlerce yıldır dirsek teması halinde bulunan bu iki kadim halk arasındaki ilişkinin Türkoloji alanında bilimsel olarak incelenmesi, Çin'de Türkoloji başlığıyla yayımlanacaksa 50 yıllık bir döneme sığdırılamayacağı ortadadır. Böyle bir çalışmanın adı, konusu itibarıyla *Çin'de Türkiye Türkçesi Çalışmaları* veya *Çin'de Türkiye İlişkileri Bağlamında Türkoloji Faaliyetleri* olarak belirlenebilir.

3.8. Danimarka

Danimarkalıların Türklerle münasebetleri, diğer bazı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi birtakım şahsi macera arayışında olan gezginler veya doğrudan bilgi edinmek ve araştırma yapmak amacını taşıyan kişiler aracılığıyla olmuştur. Bunlar arasında M. Lorck, W. Von Gähler, C. Niebuhr ve C. Andersen gösterilebilir.

Danimarka'da Türk dilinin uzmanlık alanı haline gelmesi, Türkoloji alanında çalışmış ve Türkolojiyle ilgilenen herkes tarafından bilinen, karşılaştırmalı dilbilimci Vilhelm Thomsen'in Orhun yazıtlarını çözmesiyle

başlamıştır. Bu önemli çalışmanın ardından devam eden süreçte, Kopenhag Üniversitesi bünyesinde münferit Türkoloji faaliyetleri artarak devam etmiştir. K. Wulf, V. Grønbech, H. Petersen, J. E. Østrup, K. Grønbech ve R. Meyer gibi araştırmacılar hakkında bilgiler verilmiştir (Akbaş, 2024a, s. 377- 422)

Kopenhag Üniversitesi'ndeki Türkçe ve Türkoloji çalışmalarının, XX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren incelenmesinin ardından 9 Türkolog çalışmalarınıyla detaylıca tanıtılmıştır.

3.9. Finlandiya

Finlandiya'daki Türkoloji faaliyetlerinin başlangıcı, diğer ülkelerden farklı olarak özgün bir duruma işaret etmektedir. Asırlarca kendi egemenliğine kavuşmamış bir millet olarak Finler, tarihî kimliklerini araştırmak için Moğolistan'a kadar gitmişlerdir. Altay dilleri ve Türk lehçeleri üzerine yapılan çok sayıdaki araştırma sonucunda, Türkoloji faaliyetleri için çalışma alanını genişleten veriler elde edilmiştir.

Finlandiya'da Türkoloji alanında çalışmalar yürüten kurumlar arasında; Helsinki Üniversitesi, Turku Üniversitesi, Türk Halk Mektebi, Fin-Ugor Cemiyeti, Fin Arkeoloji Cemiyeti sayılabilir. (Mussa, 2024a, s. 423-464).

Finlandiya, tıpkı Danimarka gibi günümüzde Türkoloji ve Türk dilleri konusunda çalışmalar yapan herkes tarafından tanınan, çok önemli bilim insanları yetiştirmiş ve kendi ekolünü oluşturmayı başarmış ülkelerden biridir. Çalışmada tanıtılan 13 Türkolog ve sunulan bibliyografik bilgiler, Finlandiya'da Türkoloji faaliyetlerinin tanıtılması için yüzeysel fakat yeterli niteliktedir.

3.10. Fransa

Fransa-Osmanlı ilişkileri doğrultusunda, siyasî ve ticarî faaliyetlerin geliştiği dönemde, Türk dilinin ve kültürünün yanı sıra diğer doğu dillerini iyi bilen kişilerin yetiştirilmesi için Ecole des Jeunes de Langues kurulmuştur. Bu kurumda yetişen öğrenciler, elçilik ve konsolosluk görevlerinin yanında, çeşitli tercümanlık faaliyetleri de yürütmüşlerdir.

Fransa, Avrupa ülkeleri arasında hümanist fikirlerle daha erken tanışarak Türk dili, kültürü ve tarihi hakkında araştırmalar yapan bir ülke haline gelmiştir (Temir, 2024, s. 328). Bu duruma rağmen söz konusu araştırmalar, Almanya, Danimarka veya Finlandiya tarihindeki örneklerin aksine doğrudan Türkoloji çalışmaları bünyesine girmemektedir. Avrupa'da

bir dönem etkisini her alanda gösteren Orientalisme akımının Fransa'da siyasi ve kültürel alandaki yansımaları olarak kabul edilebilir.

Türkoloji ile ilgili müesseseler bölümünde ELCO (Enseignement des Langues et Cultures d'origines), INALCO – Ulusal Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Enstitüsü (Institut National des Langues Civilisations Orientales) ve Strasbourg Üniversitesi günümüzde Türkçe ve Türk dili tarihi üzerine eğitimler vermektedir. Çalışmada, 23 Türkolog ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir (Yılmaz, 2024a, s. 465-552).

3.11. Hırvatistan

Hırvatistan'daki Türkoloji çalışmalarının ilk adımları, Vilhelm Thomsen'in Orhun yazıtlarıyla ilgili yaptığı araştırmalar sonucu başlamıştır. Avrupa'da bu denli ilgi çeken keşifler, Hırvat bilim çevrelerinde de merak uyandırmıştır.

XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Şarkiyat araştırmaları bünyesinde toplanan el yazmaları, doğu dillerinin incelenmesi ve araştırılmasına yönelik çalışmaların hızlanmasını sağlar. Hırvatistan Bilim ve Sanat Akademisi Doğu Dilleri Koleksiyonu, bugün Avrupa'da önde gelen el yazması koleksiyonlar arasında yer almaktadır.

XX. yüzyılın sonlarına doğru Zagreb Üniversitesi bünyesinde kurulan Türkoloji Araştırmaları Bölümü, bugün Oryantal Araştırmaları Bölümü altında araştırmalarını yürütmektedir. Çalışmada, 8 Türkolog ve çalışmaları hakkında bilgi verilmiştir (Erdem, 2024a, s. 553-592).

3.12. Hollanda

Hollanda'da Türkoloji faaliyetleri, Şarkiyat araştırmalarının bir parçası olarak Arapça ve İbranice ile ilgili yapılan çalışmaların ardından başlamıştır. Ancak Türkoloji faaliyetleri, bu iki dil seviyesindeki araştırmalara hiçbir zaman erişememiştir.

Çalışmada, Türkoloji araştırmalarıyla Türkçenin öğretimi konusunda ayırım yapılmış ve bu ayırma uygun olarak bilgi verilmiştir. Türkçenin yabancı dil olarak öğretildiği kurumlardaki faaliyetler, doğrudan Türkoloji alanında yapılan çalışmalar olarak nitelendirilmemiştir. Türkoloji faaliyetlerinin bilimsel alan çerçevesinde yürütüldüğü Leiden Üniversitesi ve Utrecht Üniversitesi hakkında detaylı bilgi verilmiştir. XVI. yüzyıldan itibaren yaşamış 28 Türkolog ve Şarkiyatçı, çalışmalarıyla birlikte tanıtılmıştır.

Hollanda'da İncil'in daha iyi anlaşılması için Arapça ve İbranice hakkında yapılan önemli araştırmaların yanında, Türk diline verilen değerin bu iki dile yetişemediği eserde ifade edilmektedir. Sömürgecilik ve misyonerlik faaliyetlerinin birlikte yürütüldüğü bölgelerde Türk dili, Arapçanın yanında kullanılmıştır. Günümüzde, Leiden Üniversitesi dışında Türkoloji çalışmalarıyla ilgilenen kurum bulunmamaktadır (Ersoy, 2024a, s. 593-664).

3.13. İngiltere

İngiltere'nin Türklerle kurduğu ilişkiler XV. yüzyıla kadar tarihlendirilse de Türk tarihiyle ilgili ilk eser XVII. yüzyıl başlarında yazılmıştır. R. Knolles'a ait, *The Generall Historie of the Turkes* isimli bu eser, Osmanlı Devleti'nin siyasî ve askerî tarihini incelemiştir. Önceki dönemlerde de Türklerle ilgili yayımlar bulunsa da bu eserler geneli itibarıyla diğer dillerden tercüme edilmiştir.

İngiltere'deki kurumsal Türkoloji faaliyetleri, Şarkiyat ve İslam araştırmaları çatısı altında başlasa da XVIII. yüzyıldan itibaren Türk dili grameri ve Türkçe öğretimine dair eserler yayımlanır. T. Vaughan, A. L. Davids, C. Boyd, W. B. Barker, J. W. Redhouse ve E. Arnold bu konuda çalışmalar yürüten araştırmacılar arasında yer almaktadır (Yeşilyurt, 2015, s. 21-26).

Çalışmada, İngiltere'de Türkoloji alanında eğitim veren yükseköğretim kurumları yalnızca isimleriyle belirtilmiş ve Türkoloji kaynaklarının bulunduğu arşiv ve kütüphaneler bölümü ise oldukça kısa tutulmuştur. 10 Türkolog hakkında bilgi verilmiştir (Saraç, 2024a, s. 665-686).

3.14. İran

İran coğrafyası, pek çok Türk boyunun İran halklarıyla yüzyıllardır birlikte yaşadığı toprakları kapsamaktadır. Bu coğrafyadaki iki millet, pek çok devlet ve siyasî oluşum kurmuş, günümüze dek devam eden sosyal ve kültürel etkileşimi ortaya çıkarmıştır.

1925 yılında Pehlevî Hanedanı'nın yönetime gelmesiyle birlikte, Türklerin siyasî ve kültürel olarak kendilerini ifade etmelerine imkân verilmemiş ve Türkler çok ciddi sınırlamalara maruz bırakılmışlardır. Pehlevî devri dil politikası gereği, Türkçenin kamusal alanda yasaklanması gibi katı uygulamalar hayata geçirilmiştir. Araştırma sahasının enginliğine bakıldığında, Avrupa ülkelerine kıyasla zengin veri birikimine sahip İran coğrafyasında, söz konusu hâkim ideolojinin baskısı sebebiyle, millî benliğin

inşasına dayalı faaliyetlerin suç unsuru olarak kabul edildiği dönemler yaşanmıştır. Fakat buna rağmen Türk aydınlar, sayıca yetersiz de olsa yayın faaliyetlerine devam ederek dillerine sahip çıkmaya gayret göstermişlerdir.

Tahran Allameh Tabatabai Üniversitesi, günümüzde Türk Dili ve Edebiyatı bölümünün faal olduğu tek üniversitedir. Urumiye Üniversitesi'nde, bölüm varsa da faaliyette değildir. Tahran Üniversitesi'nde ise Türk Dili ve Edebiyatı bölümü bulunmamaktadır. Çalışmanın devamında, İran'daki 4 Türkolog hakkında bilgi verilmiştir.

Günümüzde, çalışmada bahsedilen bu kültürel etkileşime rağmen İran'da Türkoloji faaliyetlerinin yeterince gelişemediği görülmektedir. Bu durumun nedenleri arasında -birtakım Avrupa ülkelerinde olduğu gibi- akademik merakın azalması ve hâkim ideolojinin tavrı zikredilmektedir (Fidan, 2024a, s. 687-726).

3.15. İspanya ve Portekiz

Türkoloji çalışmaları, İspanya ve Portekiz'de henüz kurumsal bir zemine sahip değildir. Türkolojinin alanına giren konularda çeşitli çalışmalar varsa da bu araştırmalar, üniversitelerin tarih bölümlerinde yürütülmektedir. Bu çalışmalarda, bazı Avrupa ülkelerindekine benzer şekilde, Osmanlı tarihiyle ilgili konuların sayıca fazla olduğu görülmektedir. A. Alemany, M. Angel de Bunes Ibarra ve E. Sola Castaño bu alanda faaliyet yürüten araştırmacılar arasında gösterilebilir.

İber Yarımadası'nda Türk diline, kültürüne yönelik çalışmaların yapılmıyor oluşu, bahse konu coğrafyanın Türklere uzak kalmasıyla açıklanabileceği gibi yıllarca süren Akdeniz hâkimiyeti mücadelelerine de bağlanabilir. Aynı zamanda özellikle İspanya'nın uzun yıllar iç sorunlarla boğuşması ülkenin kendi içinden başka yerlere bakmasına ve odaklanmasına da engel olmuştur.

İber Yarımadası'nda Şarkiyat alanına giren konularda çeşitli üniversiteler ve araştırma çevrelerinde çalışmalar bulunsa da Türkoloji araştırmaları, akademisyenlerin bireysel gayretiyle sürdürülmektedir (Emiroğlu, 2024b, s. 7-18)

3.16. İsveç

İsveçlilerin Türkoloji araştırmalarına yönelik attığı ilk adımlar, XVIII. yüzyılın ilk çeyreğine kadar uzanmaktadır. İstanbul'dan yola çıkarak Doğu ülkelerini ziyaret eden M. Eneman, C. Loos, K. Sparre, J. Otter, J. J.

Björnsthål ve H. Gyllenskepp gibi araştırmacılar, bu seyahatlerde değerli bulgular elde etmişlerdir.

Alman kökenli İşveçli subay Philip Johan von Strahlenberg'in İşveç'te Türkolojinin gelişimine katkıları sayesinde, diğer ülkelerde de Türkolojinin önemli isimlerinden biri hline geldiği bilinmelidir. Strahlenberg, Göktürk yazıtlarının keşfetmesiyle başlayan çalışmalarıyla İşkandinav coğrafyasında Türk diline olan ilginin artmasını sağlamıştır. Bu tarihlerden önce XVII. yüzyılda başlayan Doğu dilleri ve şarkiyat araştırmaları alanında, Uppsala niversitesi'nde Doğu dilleri profesörü olan Christian Ravius'u unutmamak gerekir. Ravius'tan sonra G. P. Lillieblad, C. Aurivillius, H. Almkvist ve H. S. Nyberg Uppsala niversitesi'nde Türk dili ve tarihi üzerine araştırma yapmıştır.

XX. yüzyılda, Uppsala'da kendine ait akademik alan kazanan Türkoloji alışmaları, günümüzde Türk Dilleri anabilim dalıyla, Türk dillerinde eğitim veren tek kurumdur. Lund niversitesi'nde XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde kapanan Türkoloji bölümü, bugün faaliyette değildir. Çalışmada 10 Türkolog hakkında bilgi verilmiştir (Karakoç: 2024b, s. 19-58).

İşveç'teki akademik kurumlarda tarihsel süreçte, Türk dili tarihi ve Türkoloji araştırmaları adına önemli çalışmalar yapılmıştır. Ancak günümüzde aynı ilgi ve araştırma çabasının sürdüğünü söylemek oldukça güçtür.

3.17. İtalya

İtalyanlar, ticarî ve kültürel ilişki kurdukları coğrafyalarda hem ekonomik faaliyetlerini en üst seviyede yürütmek hem de karşılıklı ilişkileri diri tutmak için o milletin dilini ve kültürünü öğrenme gayreti içinde olmuşlardır. Takip eden yüzyıllarda, Türkçe gramer kitapları ve konuşma kılavuzları da yayımlanmıştır. G. Donado ve G. Toderini tarafından yazılan eserler de Türk edebiyatı hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir.

İtalya'da Türkoloji, kurumsal olarak Arapça, Farsça ve İşlam araştırmalarının ardından, XIX. yüzyılda, edebiyat ve dilbilim alanlarının ayrılmasından sonra ortaya çıkmıştır. Bu yönüyle İtalya'daki Türkoloji faaliyetleri, diğer bazı Avrupa ülkelerine kıyasla daha erken tarihte şarkiyat kapsamından çıkarılarak kendi bağımsız kimliğine kavuşmuştur, denilebilir. L. Bonelli, E. Rossi, A. Bombaci ve A. Gallotta bu konuda emek veren önemli bilim insanları olarak gösterilmektedir.

Napoli Orientale, Venedik Ca' Foscari Üniversitesi, Floransa Üniversitesi ve Lecce Salento Üniversitesi, günümüzde Türkoloji faaliyetlerinin aktif olarak devam ettiği üniversitelerdir. Ayrıca eserde Lincei Ulusal Bilimler Akademisi, Uluslararası Doğu ve Akdeniz Çalışmaları Derneği ve Venedik Şark Enstitüsü gibi diğer kurum ve araştırma merkezlerinin çalışmaları hakkında bilgi verilmiş, İtalya'daki 16 Türkolog çalışmalarıyla birlikte tanıtılmıştır (Mutlu ve Bei, 2024b, s. 59-166).

3.18. Japonya

Japonya'daki Türkoloji faaliyetleri, iki farklı koldan ilerlemiştir. Kuzey ve Orta Asya coğrafyasındaki Türkistan halklarıyla ilgili olarak, temelinde Çin kaynaklarına dayanan araştırmalar ilk kısmı teşkil eder. Diğer kısım ise Anadolu'da devletleşmiş Türk milletinin, Osmanlı Türkçesi, Arapça ve Farsça kaynaklarından beslenen çalışmalardan meydan gelir. Bu kısımlar akademik kurumlarda Türkoloji çatısı altında birleşir.

Budizm ve Çin tarihine olan ilginin artmasıyla incelenen çok sayıda kaynak eserle Japonlar, Türkler hakkında detaylı bilgi sahibi olsalar da akademik çalışmaların başlaması, Meiji dönemine rastlar. Bu sürecin ardından, Türk tarihinin yanında yeni araştırma alanları da ortaya çıkmış ve araştırma konuları çeşitlenmiştir. Anadolu'daki Türkler hakkında yapılan çalışmalar da dört gruba ayrılarak incelenmiştir.

Günümüzde araştırmalar, Türkistan coğrafyasından Anadolu'ya doğru genişleme göstermektedir. Tokyo ve Kyoto Üniversitesi'nde kurulan enstitüler, Türkoloji çalışmalarını sürdürmektedir. Çalışmada, 25 Türkolog hakkında detaylı bilgi sunulmuştur (Saraç, 2024b, s. 167-202).

Japonya'daki Türkoloji faaliyetleri, akademik kaynak sahasının çeşitlendirilmesiyle farklı bir karaktere sahiptir. Bu husus, Türkoloji araştırmalarının geniş bir alana yayılabildiğini göz önüne sermesi açısından önemlidir.

3.19. Kosova

Kosova halkının kültürel mirası içinde, bugüne dek taşınan Osmanlı etkileri dikkate alındığında; tarih, siyaset, dil, din ve toplumsal araştırmalar alanındaki hemen her çalışma Türkoloji ile ortak bir paydada buluşmaktadır. Bu çalışma ise, söz konusu ortak noktanın doğrudan Türkoloji ile ilgilenen adımlarını incelemiştir.

Kosova'da kurumsal Türkoloji faaliyetleri, Priştine Üniversitesi Şarkiyat araştırmaları bölümüyle başlamaktadır. Sonraki yıllarda, aynı

üniversitenin Filoloji Fakültesinde açılan Türk Dili ve Edebiyatı bölümüyle birlikte akademik çalışmalar artarak devam etmiştir. Eserde bu akademik birimler hakkında bilgi verildikten sonra, 24 Türkolog çalışmalarıyla birlikte tanıtılmıştır (Sulçevsi ve Sulçevsi, 2024b, s. 203-244).

3.20. Kuzey Makedonya

XIV. yüzyılın son çeyreğinden itibaren Türkler ve Makedonlar, Osmanlı'nın Balkan coğrafyasını kültürel olarak etkilediği süreçle birlikte yoğun ilişkiler kurmuşlardır. Osmanlı iskân politikasının somut mirası olarak çok sayıda mimarî eser, halen ayakta durmaktadır. Bu mimarî eserlerin yanında Türkçeden Arumence ve Makedonya'da konuşulan diğer dillere geçen kelime kadrosu bulunmaktadır.

Dilin en doğal ve olağan hallerinden olan ödünçleme ve verinti kelime hareketleri, diller arasındaki etkileşimin en temel göstergeleridir. H. Polenakovik tarafından kaleme alınan ve Makedonya'daki Türkoloji faaliyetlerinin önünü açan çalışma olarak kabul edilen Arumencede Türkçe Unsurlar (1939) konulu doktora tezi aracılığıyla Arumencede 1638 Türkçe kökenli kelime tespit edilmiştir.

Makedonya Aziz Kiril ve Metody Üniversitesi, Gotse Delçev Üniversitesi ve Tetovo Üniversitesi'nde çeşitli fakülteler kapsamında Türkoloji faaliyetleri devam etmektedir. Çalışmada, bu akademik birimler hakkında detaylı bilgi verildikten sonra Milli Tarih Enstitüsü, Marko Çepenkov Folklor Enstitüsü, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Devlet Arşiv ve Makedonya Bilimler Sanatlar Akademisi tanıtılmış; devamında 51 Türkolog ve çalışmaları hakkında detaylı bilgi verilmiştir (Leontik, 2024b, s. 245-396).

3.21. Litvanya

Litvanya'ya XIV. yüzyıl itibariyle yerleşmeye başlayan Tatar ve Karay Türklerinin etkisiyle iki toplum arasındaki ilişkiler, Türk kültür ve tarihiyle ilgili çalışmalara kaynak olacak şekilde güçlenmiştir. Bu konudaki çalışmaların merkezi olan Vilnius Üniversitesi'nde, J. Lelewel, G. E. Grodeck, W. Münnich ve K. Kontrimas gibi bilim insanları, Şarkiyat alanında araştırmalar yapmışlardır. XIX. yüzyılda ise I. Pietraszewski, A. Muchliński, J. Kowalevski ve A. Chodźko, Litvanya'da Türkolojinin kurulmasına öncülük eden isimlerdir.

Litvanya-Polonya ayaklanmaları bahane edilerek 1832 yılında kapatılmasının ardından 80 yıldan fazla bir süre faaliyet gösteremeyen Vilnius Üniversitesi, XX. yüzyılda önemli çalışmaların merkezi olmuştur.

Aynı zamanda Polonya Doğu Bilimleri Derneği'nin Vilnius şehrinde düzenlediği Şarkiyat kongrelerinde sunulan Türkoloji bildirileri, Türk dili ve tarihi açısından önem arz eder. Bugün Vilnius Üniversitesi'nde, farklı akademik birimlerde ve Litvan Dil Kurumu'nda Türkoloji çalışmaları devam etmektedir. 8 Türkolog eserleriyle çalışmada tanıtılmıştır (Miškinienė, 2024b, s. 397-434).

3.22. Macaristan

Macarlar X. yüzyılda günümüz Macaristan coğrafyasına yerleşmiş ve sonraki yüzyıllarda farklı devletlerin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Bu durum, Avrupa ulusları arasında asimile olmaktan kurtulma çabasıyla, köken ve devamında kimlik arayışını ortaya çıkarmıştır. Bu arayışa yön veren konu ise Fin/Ugor-Türk araştırmalarıdır. Macaristan, Türkoloji konusunda öncü ülkelerden biri olma özelliğini bu kimlik arayışına borçludur.

Macarlar için Türkoloji araştırmalarının başlangıcı, milli benlik arayışının başladığı XIX. yüzyılın ilk yarısı olarak tarihlendirilebilir. Bu tarihlerde J. Repiczky, Á. Vámbéry, J. Thúry, A. Szilády, ve S. Szilágy, tarihî belgeleri incelemişler ve önemli araştırmalar yapmışlardır.

Budapeşte Eötvös Loránd Üniversitesi ve Szeged Üniversitesi günümüzde Türkoloji çalışmalarını sürdüren Macar akademik kurumları arasında yer alır. Çalışmada, 33 Türkolog hakkında detaylı bilgi verilmiştir.

Macarların milli benlik arayışının temel sonucu olan bu çalışmaların takip edilmesi ve kazanımlarından yararlanılabilmesi için Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Hungaroloji bölümü kurulmuştur (Türker, 2024b, s. 435-512). Bu akademik birimin kuruluşu, XIX. yüzyıldan itibaren Macarların Türkoloji alanındaki araştırmalarında kaydettiği ilerlemenin bir göstergesidir. Günümüzde, I. Kúnos, J. Eckmann, L. Ligeti, T. Halasi-Kun gibi isimleri anmadan Türkoloji tarihini incelemek mümkün görünmemektedir.

3.23. Moğolistan

Moğolistan'daki Türkoloji faaliyetleri, XX. yüzyılın ikinci çeyreğinde Moğol ve diğer uluslardan gelen bilim insanlarının çalışmalarıyla başlamıştır. Moğolistan'ın tarihe ışık tutacak çok sayıda tarihî eser barındıran coğrafyası, Türkoloji araştırmaları için açık bir laboratuvar vazifesi görmektedir. Buna göre Moğolistan'da Türkoloji çalışmalarının yoğunlaştığı alan, en eski Türk yazıtları olan Göktürk Yazıtları üzerinde olmuştur. Bu yazıtların yanında kaya yazıtları ve damgalar, insan figürlü

taşlar, sunak taşları ve sikkeler gibi tarihi kalıntılar da araştırmalara konu olmaktadır.

Türk dilleri ve Moğolca arasında karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları yapılmış ve söz varlıkları incelenerek Türkoloji alanına önemli katkılar sunulmuştur. Moğol coğrafyasında en yoğun nüfuslu Türk halkı olarak Kazaklar hakkında yapılan çalışmalar, diğerlerine nazaran sayıca daha fazladır.

Bütün Türk kültürü araştırmalarına rağmen, Türkiye Cumhuriyeti ve Moğolistan arasındaki ilişkiler, XX. yüzyılın sonundan itibaren güçlenmeye başlar. Türkolojinin kurumsal bir yapıya sahip oluşu da yaklaşık 20 yıl gibi yakın bir geçmişe dayanır. Günümüzde Moğolistan Devlet Üniversitesi, Ortak Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Moğol Araştırmaları Enstitüsü, Moğol Bilimler Akademisi, Dilbilim Enstitüsü, Arkeoloji Enstitüsü, Tarih ve Etnoloji Enstitüsü ve Moğolistan Savunma Üniversitesi, Türkoloji ve Türkçe eğitimi alanında çalışmalar yapan kurumlardır. Çalışmada, 35 araştırmacı hakkında bilgi verilmiştir (Albayrak ve Gül, 2024b, s. 513-566).

3.24. Norveç

Norveç, Türk dünyasıyla XX. yüzyıla kadar siyasî ve toplumsal açıdan anlamlı bir ilişki kurmamıştır. Bu durumun sonuçlarından biri de Türkoloji alanında yoğun faaliyetlerin yürütülmemiş oluşudur. Ankara Üniversitesi DTCTF bünyesinde Sanskritçe dersleri vermek üzere Türkiye'ye gelen Hjalmar Borgström, Türkoloji alanına doğrudan katkı sağlamamış olsa da Türkolog Even Hovdhaugen'in Türkoloji araştırmalarına yönelmesini sağlamıştır.

Çalışmada, Even Hovdhaugen ve Bernt Brendemoen dahil 7 Türkolog hakkında bibliyografik bilgiler sunulmuştur (Brendemon, 2024b, s. 567-580).

3.25. Polonya

Polonya, Osmanlı'yla kurulan ilişkilerin de etkisiyle XVI. yüzyıldan itibaren siyasi ve diplomatik amaçlarla Türk dili öğretimine önem vermiştir. Dil eğitimi almak için Osmanlı topraklarına gelen öğrenciler, sarayda tercüman olarak görevlendirilmiştir.

XVII. yüzyılda M. Paszkowski tarafından hazırlanan Lehçe-Türkçe sözlük, Polonya'daki Türkoloji alanında yapılan ilk çalışmalar arasında gösterilir. S. Otwinowski, aynı yüzyılda çeşitli çeviri çalışmaları yapmıştır. F.

Masgnien'in (Franciszek Meniński) hazırladığı sözlük, alanının en önemli eserlerinden biridir.

Eserde; İstanbul Polonya Şark Okulu, Litvanya Vilnius Üniversitesi Şarkiyat ve Türkoloji Çalışmaları, Krakov Jagiellon Üniversitesi Şarkiyat ve Türkoloji Çalışmaları, Lviv Jan Kazimierz Üniversitesi Türkoloji Merkezi, Varşova Üniversitesi Şarkiyat Fakültesi Türkoloji Bölümü, Polonya Bilimler Akademisi ve Poznan Adam Mickiewicz Üniversitesi hakkında bilgiler verilerek 60 Türkolog çalışmalarıyla birlikte tanıtılmıştır (Emiroğlu, 2024b, s. 581-744).

3.26. Romanya

XV. yüzyılda Osmanlı idaresine giren Romanya coğrafyasında, bu tarihlerden itibaren Türk dilini ve kültürünü öğrenme isteği ortaya çıkmıştır. Dönemin aydın kesiminden kişiler, Türkçe öğrenmek için İstanbul'a gelmiş, yöneticiler Türk dilinin öğrenilmesi gerektiği görüşünü benimsemişlerdir (Ustabulut ve Kara, 2016: 9). XIX. yüzyılda yaşanan Osmanlı-Rus Savaşı'na kadar geçen sürede, N. M. D. Kantemir, J. Vacarescu ve P. Y. Pascal gibi kişiler sözlük, konuşma kılavuzları, dil bilgisi kitaplarıyla Türkolojinin tarih, kültür ve sanat alanında araştırmalar kaleme almışlardır.

Çalışmada, Bükreş Üniversitesi, Yaş Üniversitesi, Ovidius Üniversitesi, Nicolea Iorga Tarih Enstitüsü ve Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Enstitüsü'nde Türkoloji çalışmalarına ilgili bilgi verilmiş ve 6 Türkolog tanıtılmıştır (Emiroğlu, 2024c, s. 7-22).

3.27. Rusya

Rusya'da Ruslar ve Türk halkları arasında yüzyıllar boyunca süregelen ilişkinin neticesi olarak kapsamlı bir Türkoloji literatürü oluşmuştur. Türklük bilimi tanımına uyarak dil, edebiyat, sanat, folklor, tarih, din, inanç, sosyoloji, ekonomi, arkeoloji ve antropoloji gibi pek çok alanda yapılan araştırmalar, Türkolojinin sınırlarının tespiti açısından önemlidir. Çeşitli Avrupa ülkelerindeki Türkoloji çalışmaları Osmanlı dönemi merkezli devam ederken Rus araştırmacılar Türkoloji çalışmalarına daha geniş bir perspektifle bakabilmişlerdir. Ruslar temas halinde oldukları Türk halklarını başta siyasi ve politik sebeplerle tanımak istemiş, Türklerle yaşadıkları coğrafyada, çeşitli yüzyıllarda sık sık egemenlik mücadelesi içine girmişlerdir.

Rus İmparatorluğu, Sovyet yılları ve günümüz Rusya devleti dönemlerinde Türkoloji çalışmaları, farklı ivmelenmelerle devam etmiştir. XVIII. yüzyılda Bilimler Akademisi bünyesinde çalışan G. Z. Bayer, dil

öğretimi konusunda uzman kabul edilen G. J. Ker, sözlük çalışmaları yapan V. N. Tatişev ve K. A. Kondratoviç, etnografya üzerine çalışan J. H. Klaproth ve dil akademisi girişimlerinde bulunan S. S. Uvarov, Rus Türkolojisinin önemli isimleri arasında yer alır.

XX. yüzyıl öncesinde devam eden çalışmaları kapsayan döneme, Türkolojinin çeşitli alanlarında önemli araştırmalar yapan Wilhelm Radloff öncülük etmiş ve bu dönem, Türkolog A. N. Samoyloviç tarafından Radloff Dönemi olarak tanımlanmıştır. Radloff, Türk dillerinin karşılaştırmalı dilbilim çalışmaları, dillerin tarihi gelişimi, el yazmaları, folklor ve sözlükbilim araştırmaları gibi alanların yanında, Eski Türk yazıtlarının bilim dünyasına tanıtılmasına V. Thomsen ile öncülük etmiştir. Yakın dönemde Radloff'un yetiştirdiği öğrencilerden N. F. Katanov, P. M. Melioranski, S. E. Malov ve A. N. Samoyloviç yer alır. Ek olarak İ. İ. Giganov, A. A. Troyanski, M. A. Kazem-Bek, İ. N. Berezin, N. İ. İlminskiy gibi araştırmacılar tarafından sadece Rusya için değil tüm dünya Türkoloji tarihi için çok kıymetli başvuru eserleri kaleme alınmıştır.

Devrim'den sonra çalışmalarına devam eden Sovyet Türkologları arasında V. A. Gordlevskiy, A. N. Samoyloviç, E. E. Malov, N. K. Dmitriyev, N. A. Baskakov, A. N. Kononov ve diğer isimler sayılabilir. Bu çalışmaların büyük bir kısmı Türkistan coğrafyasındaki Türk dillerinin incelenmesi, tarihsel gelişimi, lehçe ayrımları ve karşılaştırmalı dilbilim araştırmaları üzerine yoğunlaşmıştır. E. Fazılov, M. Şiraliyev, Z. Muhammedova, E. A. Grunina, V. G. Yegerov gibi araştırmacılar, bu dönemde çalışmalar yürütmüştür.

Sovyet sonrası Prestroyka Dönemi ve günümüzde B. İ. Tatarintsev, N. N. Şirobokova, A. A. Çeçenov, V. İ. Rassadin, O. A. Mudrak ve L. Tuğuşeva gibi önemli Türkologlar, çalışmalar yapmışlardır.

Bahse konu bölümde Türk dillerinin eğitimi konusunda Moskova Üniversitesi, Astrakhan Halk Mektebi, Kazan Koleji hakkında bilgi verilmiş, Kazan Üniversitesi, Petersburg Üniversitesi, Lazarev Doğu Dilleri Enstitüsü, Rusya Bilimler Akademisi, Dışişleri Bakanlığı Asya Şubesi ve Moskova Devlet Üniversitesi gibi kurum ve kuruluşlarda yürütülen Türkoloji faaliyetleri incelenmiştir. Çalışmada, 140'ın üzerinde Türkolog tanıtılmış ve çalışmaları geniş bir kaynakça halinde sunulmuştur (Oganova, Vorobeva ve Alekseeva., 2024c, s. 23-358).

Eserin en hacimli bölümlerinden biri olarak hazırlanmış bu çalışmada, Rus coğrafyasındaki Türkoloji faaliyetleri Türk dilleri alanıyla ilgili araştırmalar ve şahsiyetler nezdinde incelenmiştir. İki ulus arasında

yüzyılları kapsayan söz konusu ilişkilerin maddî ve manevî mirasının bu denli fazla olması, Türkoloji araştırmalarının derinliğini artırmaktadır. Rus ve Türk halklarının bilim insanları ve bu çalışmada ismi zikredilemeyen pek çok araştırmacı, bu alanın günümüzde geldiği konuma katkı sağlamıştır.

3.28. Sırbistan

Balkanlarda Türk soylu halkların yurt tutmaları ve bu coğrafyadaki halkla yakın ilişki kurmaları, IV. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Bizans, Bulgar, Macar ve Osmanlı idaresinde yaşayan topluluklar arasında asırlar boyunca sürüp gelen bu etkileşim, sosyal ve kültürel alanda ulusların önemli bağlar kurmasını sağlamıştır.

XIX. yüzyılda Osmanlı idaresinden çıktığı tarihe kadar Sırbistan'da Türkolojinin araştırma konusu olarak incelenebilecek çok sayıda kültür mirası ortaya çıkmıştır. Sırpada yaşayan Türkçe kökenli kelimelerle Türkçe aracılığıyla geçmiş olan Arapça ve Farsça kökenli kelimelerin sayısının binlerle ifade edilmesi, iki ulus arasındaki tarihsel iletişimin boyutunu gösterir niteliktedir.

Sırbistan'daki Türkoloji faaliyetleri, XX. yüzyılın ilk çeyreğinde Belgrad niversitesi bünyesinde, Felsefe Fakültesinde Türk dili derslerinin seçmeli olarak verilmesiyle başlamaktadır. Aynı zamanda Belgrad niversitesi'nin başat konumu, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti çatısı altındaki diğer devletlerin akademik yapılanmasında Türkoloji çalışmalarının başlaması ve ilerlemesinde yaptığı etkide kendini göstermiştir. Zagreb Üniversitesi, Sarajevo Üniversitesi, Priřtine niversitesi ve Üsküp niversitesi bu akademik kurumlar arasındadır. F. Bayraktarević ve B. Popović, Türkolojinin Sırbistan akademisindeki nc isimlerindedir.

Çalışmada Belgrad Üniversitesi, Novi Pazar Devlet niversitesi ve Novi Sad niversitesi bünyesindeki Türkoloji faaliyetleri incelenerek 7 Türkolog ve akademik çalışmaları hakkında detaylı bilgiler verilmiştir (Yalap, 2024c, s. 359-424).

3.29. Slovenya

Balkanlar ve Avrupa coğrafyası arasında kalan bölgede Yugoslavya'nın dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan Slovenya, tarihte Osmanlı idaresine girmemiştir. Fakat güney Balkan lkeleri kadar güçlü olmasa da Slovenler ve Türkler arasında kültürel etkileşim söz konusudur. Günümüzde Slovenya'da yaşayan Müslüman Boşnakların bu etkileşimdeki rolü büyüktür. Diğer Balkan uluslarının dillerinde yaşayan Türkçe kökenli kelimeler gibi Slovence de çok sayıda Türkçe kökenli veya

Türkçe vesilesiyle geçen Arapça ve Farsça kökenli kelime hâlen kullanılmaktadır.

Türkoloji çalışmalarına konu olabilecek materyalin diğer Balkan ülkeleri kadar zengin olmadığı Slovenya'da, akademik kurumlarda Türk dili üzerine herhangi bir bölümün açılmamış oluşu, Türkoloji adına önemli bir boşluk meydana getirmektedir. Eserde, Ljubljana Üniversitesi ve Maribor Üniversitesi hakkında bilgi verilerek Türkoloji kaynaklarının bulunduğu kurumlar belirtilmiştir (Koçak, 2024c, s. 425-436).

3.30. Yunanistan

Yunanistan'daki Türkoloji faaliyetlerinin odak noktası, çoğunlukla Osmanlı araştırmaları olmuştur. Yüzyıllar boyunca Osmanlı idaresinde kalan Yunan coğrafyasında, Türklerle kurulan ilişkilerden kalan tarihî vesikalar, resmî evrak ve fermanlar ile el yazmaları gibi pek çok belgenin incelenmesi, Yunanca ve Karamanlıca hakkında yapılan çalışmalar, Yunan tarihçiliği açısından önemli görülmüştür.

Bu araştırmaları yürütenler arasında; T. Evangelidis, A. K. Ypsilantis, A. Papazoglou, G. Aphthonidos, M. İ. Gedeon, S. Lambros gibi isimler sayılabilir. Bu durumun yanında XIX. yüzyıldan itibaren Türk dilinin öğretilmesi için dil bilgisi eserleri, sözlükler ve konuşma kılavuzları yayımlanmış olsa da sonraki yüzyılda yaşanan iki büyük savaş döneminde ilerlemeler, durma noktasına gelmiştir.

II. Dünya Savaşı sonrası devam eden tarihsel araştırmalar, siyasî çıkarlar gereği sürdürülmüş ve Osmanlı kaynaklarının kullanımıyla ortaya konan çalışmalar, G. Kanakis, A. Mamzoridis, Th. Symeonidis, S. Anagnostidis gibi araştırmacılar tarafından yürütülmüştür.

Akademi bünyesindeki Osmanlı araştırmaları, XX. yüzyılın son çeyreğinde yükseköğretim kurumlarında disiplin olarak kabul edilmesiyle başlar. Bu tarihten önce E. Zachariadou ve V. Dimitriadis'in İngiltere'ye, P. Hidiroglou ve H. Papoulia'nın Almanya'ya gönderilmesi, bu ülkelerdeki Türkoloji ekolünün ve faaliyetlerinin incelenmesi için önemli bir adımdır.

Türk dilinin ana dal programı olduğu tek akademik kurum, Atina Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Bilimleri ve Çağdaş Asya Bilimleri Bölümü olarak gösterilmektedir. Ayrıca çalışmada, Makedonya Ekonomi ve Sosyal Bilimler Üniversitesi, Trakya Demokritus Üniversitesi, Girit Üniversitesi, Batı Makedonya Üniversitesi gibi kurumlarda Türkoloji ve Türkçe öğretimiyle ilgili bilgiler verilerek 23 Türkolog çalışmalarıyla tanıtılmıştır (Uyar, 2024c, s. 437-538).

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Ülkelerin akademik kurumları bünyesinde yürüttüğü Türkoloji faaliyetlerinin kapsamlı bir şekilde araştırılması, elbette birtakım zorlukları beraberinde getirmektedir. Bu konuda yapılan çok sayıda araştırma varsa da bu çalışmalar ülke bazında yürütülmüş veya dar kapsamlı tutulmuştur. Eserin sonuç bölümünde, birkaç başlık altında incelendiği gibi en önemli husus, böylesine geniş bir sahada, uluslararası alanda çok sayıda araştırmacının aynı amaçla emek vermesi ve bu emeğin sonunda yaklaşık 2000 sayfadan oluşan üç ciltlik hacimli bir eserin ortaya konmasıdır.

Eseri meydana getiren çalışmalarda, ilgili ülkelerin Türk milletiyle tarihî ilişkileri, Türk dilinin öğretimi ve Türkoloji araştırmaları kapsamındaki çalışmaların tarihi, kişiler ve çalışmaları, kurumlar, arşiv ve kütüphaneler, akademik ve süreli yayınlar, yazarlarının ulaşabildiği kadarıyla verilmiştir. Eserin büyük bir kısmı, ilgili ülkelerdeki araştırmacıların biyografisi ve akademik yayınlarını içeren bibliyografik bölümden oluşmaktadır. Bu duruma ek olarak çalışmaların çoğunda sonuç bölümü bulunmamaktadır. Nitekim, üçüncü cildin sonundaki 5 (beş) sayfalık sonuç bölümü, bu kadar geniş bir eser için yeterli değildir.

Eserde, hacimli çalışmalar olduğu gibi kısa tutulmuş çalışmalar da bulunmaktadır. Bunun öncelikli sebebi Türkoloji araştırmalarındaki akademik birikimin farklılığıdır. Rusya, Almanya, Fransa ve İtalya'ya dair çalışmalarla; Portekiz, İspanya, Slovenya ve Norveç'e dair çalışmalar arasındaki farklılığın kaynağı bu husustur. Fakat Çin ve İngiltere'ye dair çalışmaların ilgili ülkelerin Türkoloji faaliyetlerine rağmen kısa tutulduğu gözlemlenmektedir. Çin'deki çalışmalar, Türkiye-Çin ilişkileri ve Türkiye Türkçesi bağlamında değerlendirilerek dar kapsamlı tutulmuştur. İngiltere'yi konu edinen çalışmada da tarihsel süreç kısaca verilmiş ve atıf yapılan makale özelinde değerlendirme yapılmıştır.

Balkan coğrafyasındaki Türkoloji faaliyetlerinin, bazı Avrupa ülkelerine göre daha kurumsal bir yapıya sahip olduğu görülmektedir. Kuzey Makedonya, Bosna-Hersek, Hırvatistan ve Sırbistan gibi ülkelerde çok sayıda Türkolog yetişmiştir. Yapılan çalışmalar, bu coğrafyanın uzun bir dönem Osmanlı idaresi altında bulunmasının da etkisiyle Osmanlı dönemi ağırlıklı olsa da Türkoloji için önemli bir akademik birikim meydana getirmiştir.

Eserde yer alan bazı çalışmaların Avrupa'da Türkoloji adlı eserden hareketle oluşturulduğu bilgisi verilmiştir. Bunun yanında kimi çalışmalar, önceki yıllarda birtakım derin veya yüzeysel farklılıklarla makale olarak yayımlanmıştır. Prof. Dr. Bülent Gül'e ait Almanya'da Türkoloji Çalışmaları

(2006), Dr. Bagdagul Mussa'ya ait Finlandiya Türkologları ve Finlandiya'da Türkoloji Çalışmaları Bibliyografyası (2012) ve Doç. Dr. Cem Erdem'e ait Hırvatistan Örneğinde Balkan Coğrafyasına Ait Bir Türk Dili ve Edebiyatı Öğretimi Kaynakçası (2018) adlı makaleler bu hususta örnek gösterilebilir. Bu çalışmalarda değişiklikler yapılmış olsa da söz konusu akademik içerik tekrarlandığında, malumun ilanı haline gelme riskiyle karşılaşılmaktadır. Çalışmaların bir ansiklopedi maddesinden uzaklaşarak Türkoloji alanına katkı sunabilmesi ancak yeni fikirler üretmesi ve üretilmesi için tartışma alanı oluşturabilmesiyle mümkündür.

Başvuru ve kaynak eser niteliğindeki bu tip çalışmalarda, öncelikle kapsam değerlendirmesi yapılmalı ve amaca yönelik en uygun kapsam belirlenmelidir. Birtakım sınırlılıkları bünyesinde barındıran bu durum, doğru adımlarla sonuçlandırılırsa akademik çalışmalara büyük katkı sağlayacaktır. Söz konusu eserde yer alan ülkeler arasında Avrupa ülkelerinin çoğunlukta olduğu görülmektedir. Türkoloji araştırmalarını konu edinen eserde, haklı olarak farklı bir disiplin dünyası olan Türk dünyası ülkelerinin Türkoloji tarihine yer verilmemiştir. Eserin genişletilmiş baskıları yayımlanırsa incelenen ülke sayısının artması, eser ve Türkoloji sahasında çalışanlar için daha faydalı olacaktır.

Eserde tanıtılan Türkologların çalışmalarıyla ilgili hazırlanan bibliyografik bilgi bölümü, Türkoloji araştırmaları için büyük bir hizmet olarak görülmelidir. Neticede Türkoloji bilimi Türk tarihi ve kültürü, Türk filolojisi, Türk dili, Türk edebiyatı, Türk folkloru, Türk inanç dünyası gibi çok çeşitli alanları kapsamaktadır. Dolayısıyla kitaba katkı sağlayan bölüm yazarlarının bahse konu ülkelerdeki Türkologların ulaşabildikleri akademik yayınlarını bir düzen içinde araştırmacılara sunması Türkoloji tarihinde büyük bir boşluğu doldurmuştur.

Eserin sonuç bölümünde de belirtildiği gibi, bazı ülkelerdeki Türkoloji faaliyetleri XX. yüzyıldaki canlılığını maalesef yitirmiş görünmektedir. Çeşitli ülkelerdeki önemli akademik kurum ve kuruluşlarda, henüz Türkoloji ve Türk Dili alanında eğitim veren bölümler bulunmamaktadır. Aynı zamanda yeterli araştırmacıların yetişmemesi sebebiyle öğretime ara veren bölümler, uzun müddet öğrenci kabul edememiş veya tamamen kapanmak durumunda kalmıştır. Türkiye Cumhuriyeti, resmî kurumlarıyla dünyadaki Türkoloji bölümleriyle işbirliği halindedir. Fakat Türkiye'deki bu kurumların tek çatı altında, bir bütünlük arz edecek şekilde, diğer birimlerle işbirliği halinde ve akademik öncelikli yönetildiğini söylemek zor görünüyor.

Türkoloji biliminin dünyada değer kaybettiği bu vahim tablonun değişmesi için her şeyden önce Türkiye merkezli yetki sahibi kurumların nitelikli, liyakatli, emeğini esirgemeyen, Türkoloji bilimine gönül vermiş gerçek anlamda Türkolog kimselerle çalışması bir zorunluluktur. Siyasî çekişmelere ve ikbal beklentilerine Türkoloji bilimi kurban edilemez.

Dünyadaki Türkoloji bölümlerinin kıymetli hocaları Türk Dil ve Türk Tarih kurumlarında hak ettikleri yerde bulunmalıdır. Türkiye'deki neredeyse bütün üniversitelerde Türk Dili ve Edebiyatı, Türkçe Öğretmenliği, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları gibi Türkoloji biliminin alt bölümleri sayılabilecek bölümler bulunmaktadır. Bu bölüm öğrencilerine Türkoloji bilimi ve dünya üniversitelerindeki Türkoloji bölümleri hakkında sistematik bilgiler verilmelidir. Mümkün oldukça Türk üniversiteleri, Türkoloji bölümleri olan üniversitelerle hoca ve öğrenci değişimini en üst düzeyde sürdürmelidir.

Türkoloji araştırmaları, Türk kültürünün kendisinin ve ilişki içinde olduğu diğer kültürlerin tarihi süreçteki tekamülünün mümkün olan her alanda incelenmesi gerektiği bilinciyle ilerlediğinde gelişecektir.

Unutulmamalıdır ki, Türkiye'nin diplomatik ilişkileri Türkoloji temelli yürütülürse daha kalıcı ve daha verimli sonuçlara ulaşılabilir.

5. SUMMARY

Comprehensive research on the Turcology activities carried out by the countries within their academic institutions, of course, brings along some difficulties. Although there are many studies on this subject, these studies have been carried out on a country basis or have been narrow in scope. As examined under several headings in the conclusion section of the work, the most important issue is that in such a wide field, many researchers in the international arena have laboured for the same purpose and at the end of this labour, a voluminous three-volume work consisting of approximately 2000 pages has been produced.

In the studies that make up the work, the historical relations of the relevant countries with the Turkish nation, the history of the studies within the scope of Turkish language teaching and Turcology research, people and their works, institutions, archives and libraries, academic and periodical publications are given as far as the authors can reach. A large part of the work consists of a bibliographic section including the biographies and academic publications of researchers in the relevant countries. In addition to this, most of the studies do not have a conclusion section. As a matter of fact,

the 5 (five) page conclusion section at the end of the third volume is not sufficient for such a large work.

In the work, there are voluminous studies as well as short studies. The primary reason for this is the difference in academic background in Turcological studies. This is the source of the difference between the studies on Russia, Germany, France and Italy and the studies on Portugal, Spain, Slovenia and Norway. However, it is observed that the studies on China and England are kept short despite the Turcological activities of the related countries. The studies on China were evaluated in the context of Turkey-China relations and Turkish Turkish and were kept narrow in scope. In the study on England, the historical process is given briefly and an evaluation is made in the context of the cited article.

It is seen that Turcology activities in the Balkan geography have a more institutionalised structure compared to some European countries. Many Turcologists have been trained in countries such as North Macedonia, Bosnia-Herzegovina, Croatia and Serbia. Although the studies carried out are predominantly on the Ottoman period due to the fact that this geography was under Ottoman rule for a long period, they have created an important academic accumulation for Turcology.

It is informed that some of the studies in the work are based on the work titled *Turcology in Europe*. In addition, some studies were published as articles in previous years with some deep or superficial differences. Prof. Dr. Bülent Gül's *Turcology Studies in Germany* (2006), Dr. Bagdagul Mussa's *Turcologists of Finland and Bibliography of Turcology Studies in Finland* (2012) and Assoc. Prof. Dr. Cem Erdem's *A Bibliography of Teaching Turkish Language and Literature in the Balkan Geography in the Example of Croatia* (2018) can be given as examples in this regard. Although changes have been made in these studies, when the academic content in question is repeated, there is a risk of becoming a declaration of knowledge. It is only possible for studies to move away from an encyclopaedia article and contribute to the field of Turcology by generating new ideas and creating a discussion area for their production.

In such studies, which are reference and source works, the scope should be evaluated first and the most appropriate scope for the purpose should be determined. This situation, which has some limitations, will make a great contribution to academic studies if it is finalised with the right steps. It is seen that European countries are the majority among the countries included in the work in question. The history of Turcology of the countries of the Turkic world, which is rightly a different disciplinary world, is not

included in the work on Turcological research. If the expanded editions of the work are published, the increase in the number of countries examined will be more beneficial for the work and those working in the field of Turcology.

The bibliographic information section on the works of the Turcologists introduced in the work should be seen as a great service for Turcological research. After all, the science of Turcology covers a wide range of fields such as Turkish history and culture, Turkish philology, Turkish language, Turkish literature, Turkish folklore, Turkish belief world. Therefore, the fact that the authors of the chapters contributing to the book have presented the academic publications of Turcologists in the mentioned countries to the researchers in an orderly manner has filled a great gap in the history of Turcology.

As stated in the conclusion of the work, unfortunately, Turcology activities in some countries seem to have lost their vitality in the XXth century. In important academic institutions and organisations in various countries, there are still no departments providing education in the field of Turcology and Turkish Language. At the same time, the departments that interrupted teaching due to the lack of sufficient researchers could not accept students for a long time or had to close down completely. The Republic of Turkey, with its official institutions, cooperates with Turcology departments around the world. However, it seems difficult to say that these institutions in Turkey are managed under a single roof, as a unity, in cooperation with other units and with academic priority.

In order to change this grave situation in which the science of Turcology is losing value in the world, first of all, it is imperative that the institutions with authority based in Turkey work with qualified, meritorious, hard-working people who are truly Turcologists who are devoted to the science of Turcology. The science of Turcology cannot be sacrificed to political conflicts and future expectations.

Distinguished professors of Turcology departments in the world should be in their rightful place in Turkish Language and Turkish History Institutions. In almost all universities in Turkey, there are departments such as Turkish Language and Literature, Turkish Language Teaching, Contemporary Turkish Dialects and Literatures which can be considered as sub-departments of Turcology. Students of these departments should be given systematic information about the science of Turcology and Turcology departments in world universities. Whenever possible, Turkish universities

should maintain the exchange of teachers and students with universities with Turcology departments at the highest level.

Turcological research will develop when it proceeds beyond all ideologies, with the awareness that the development of Turkish culture itself and other cultures with which it is in contact in the historical process should be examined in every possible field.

It should not be forgotten that if Turkey's diplomatic relations are conducted on the basis of Turcology, more permanent and more productive results can be achieved.

6. KAYNAKLAR

- Bulut, Y. (2007). Oryantalizm. *TDV İslam Ansiklopedisi*. Cilt:33, 428-437, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Emiroğlu, Ö. ve Mussa, B. (Ed.). (2024a). *Dünya'da Türkoloji 1. cilt* (1. Baskı). Ankara-Varşova: Türkoloji Akademisi & Continent Publications Continent.
- Emiroğlu, Ö. ve Mussa, B. (Ed.). (2024b). *Dünya'da Türkoloji 2. cilt* (1. Baskı). Ankara-Varşova: Türkoloji Akademisi & Continent Publications Continent.
- Emiroğlu, Ö. ve Mussa, B. (Ed.). (2024c). *Dünya'da Türkoloji 3. cilt* (1. Baskı). Ankara-Varşova: Türkoloji Akademisi & Continent Publications Continent.
- Herzog, C. (2010). Almanca konuşulan ülkelerde Türkiyat ve Şarkiyat çalışmalarının gelişimi üzerine notlar. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, (15), 77-148.
- Şenlik, A. Ş. (2021). *Ana hatlarıyla Almanya Türkolojisi*. Ankara, Kırklareli: SAGE & RumeliYA.
- Temir, H. (2024). Fransız Şarkiyat kurumu Inalco'daki Türkçe dil eğitiminin arka planı ve Türkoloji çalışmaları. *Turcology Research*, 80, 327-338.
- Ustabulut, M. Y. ve Kara, K. (2016). Romanya'da Türk dili tarihi ve Dobruca'daki (Köstence) Türkoloji eğitimi. *Aydın Tömer Dil Dergisi*, 1(2), 1-16.
- Yalap, H. (2016). Türkçeden Sırpça'ya geçen kelime ve eklerle bu unsurların Sırpçaya Türkçe öğretimindeki katkısı. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 39, 239-5.
- Yeşilyurt, E. (2015). Osmanlı döneminde İngilizlere Türkçe öğretimi. Yayımlanmamış doktora tezi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale.
- Yüksel, Z. (2005). Çek Cumhuriyeti'nde Türkolojinin tarihi. G. Gülsevin, M. Arıkan (Ed.) *Prof. Dr. Fikret Türkmen Armağanı* içinde (s.767-782). İzmir: Kanyılmaz Matbaası.

Çatışma Beyanı: Bu çalışma ile ilgili taraf olabilecek herhangi bir kişi ya da kurum ile finansal ilişkilerimin bulunmadığını dolayısıyla herhangi bir çıkar çatışmasının olmadığını beyan ederim.

Destek ve teşekkür: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.